

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Описано та розглянено актуальні проблеми реформування господарського процесу, що виникли після прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і внесення відповідних змін у Господарський процесуальний кодекс. Проаналізовані позитивні та негативні тенденції законодавчих новел у господарському процесі, викладені шляхи удосконалення Господарського процесуального кодексу.

Ключові слова: господарський суд, Господарський процесуальний кодекс, процесуальні строки, витребування доказів, судові рішення.

Постановка проблеми: Уже більше 19 років, а саме з часів прийняття Декларації про державний суверенітет України, проголошення незалежності України та схвалення Верховною Радою України 28 квітня 1992 року відповідної Концепції, в нашій державі триває судово-правова реформа, головною метою якої є формування незалежної судової влади, перебудова судової системи, створення нового законодавства і вдосконалення форм судочинства. Ухвалений Верховною Радою України 7 липня 2010 року в другому читанні й в цілому проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (реєстр. №6450), яким внесені істотні зміни до господарського процесуального законодавства та засвідчено намагання законодавчої удосконалити господарське процесуальне законодавство, безперечно покликаний започаткувати новий етап судової-правової реформи в Україні, стати першим ефективним кроком на шляху удосконалення правової та судової систем у нашій державі.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблеми та перспективи реформування господарського процесу в Україні вже тривалий час вивчаються й обговорюються як суддями, так і науковцями, зокрема Беляневич О.В., Татьковим В.І., Осетинським А.Й., Щербиною В.С., Мамутовим В.К., Носіком В.В., Подцерковним О.П., Притикою Д.М. та іншими. Проте, враховуючи, що у зв'язку з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» внесено суттєві зміни до Господарського процесуального кодексу України, існує нагальна потреба подальшого науково-теоретичного обґрунтування проблем і перспектив реформування й удосконалення господарського процесу.

За основу даного дослідження взято положення Конституції України, Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, Господарського процесуального кодексу України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Метою даної статті є висвітлення проблем та перспектив реформування господарського процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Досвід минулих років яскраво засвідчив особливе місце господарських судів у судовій системі України як гаранта законності і стабільності в господарських правовідносинах, як дієвої, високопрофесійної спеціалізованої судової ланки, що здатна надійно забезпечувати одну з основних конституційних вимог щодо рівності всіх суб'єктів права власності перед законом.

Разом з тим, відповідальна місія покладена на господарські суди і на сучасного етапі розвитку України – забезпечення шляхом належного судового захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання розширення та поглиблення започаткованих економічних реформ і підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Здійснюючи правосуддя, господарські суди сьогодні безпосередньо сприяють позитивним економічним перетворенням у державі, формуванню конкурентного середовища з-поміж суб'єктів господарювання всіх форм власності. Діяльність господарських судів наразі стає важливим інституційним засобом реалізації державної економічної політики, оскільки, приймаючи рішення в господарських справах, вони здійснюють оцінку законності конкретних дій суб'єктів господарювання і спрямовують їх діяльність у правове поле.

Надзвичайно важливу роль у забезпеченні ефективності господарського судочинства відіграють норми Господарського процесуального кодексу України як основного процесуального закону, на підставі якого господарський суд вирішує господарські спори. Отже, справедливість, оперативність і доступність правосуддя, безумовно, залежить від досконалості й ефективності правового регулювання господарського процесу.

Крім того, питання реформування процесуального законодавства визначено одним з пріоритетних завдань, що постають в аспекті забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу. У цьому напрямку варто відзначити схвалення Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361 Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, яка визначила одним із концептуальних засад здійснення судової реформи – реформування процесуального законодавства як важливої складової належного функціонування судової системи.

У цьому сенсі сьогодні залишається надзвичайно актуальним питання з комплексного оновлення господарського процесуального законодавства та приведення його у відповідність європейським стандартам судового захисту порушених прав і інтересів осіб.

На нашу думку, ефективно розв'язання проблем і недоліків господарського судочинства можливе винятково шляхом прийняття нового Господарського процесуального кодексу, в якому слід врегульовані існуючі нині прогалини, а також чітко відобразити роль і повноваження господарського суду в умовах суттєвого реформування матеріального законодавства, судової системи та судочинства в Україні.

Ухвалений Верховною Радою України 7 липня 2010 року в другому читанні й в цілому проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (реєстр. №6450), яким внесені істотні зміни до господарського процесуального законодавства, звичайно не виклав кодекс у новій редакції, проте засвідчив намагання законодавчої влади привнести в господарський процес певні зміни.

Справді, прийняті законодавчі новели містять чимало позитивних тенденцій, серед яких, зокрема, впровадження автоматизованої системи документообігу, що повинна забезпечити об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями з дотриманням принципів черговості та рівної кількості справ для кожного судді. Цілий ряд позитивних змін спрямований на унеможливлення зловживання своїми процесуальними правами сторонами у справі. Перш за все, це стосується порядку розгляду відводу складу суду, який тепер же ним і розглядається, а також зміни щодо порядку оскарження ухвал.

Також змінами до господарського процесуального законодавства: розширено повноваження Вищого господарського суду України шляхом введення можливості направлення справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції; деталізовано

підстави та строки перегляду судових рішень господарського суду за нововиявленими обставинами; встановлено суттєво інший порядок перегляду справ Верховним Судом України.

Зазначені вище та інші новації, безперечно, спрямовані на забезпечення здійснення ефективного, швидкого та неупередженого правосуддя у господарських справах, удосконалення правового регулювання господарського процесу з урахуванням європейських стандартів щодо поліпшення судового захисту підприємців, інших осіб, які звертаються до господарського суду, держави.

Разом з тим, деякі законодавчі новели можуть призвести й до зовсім протилежного результату; породили не тільки жваве їх обговорення, але й, безумовно, потребують певних змін.

Зокрема, особливу увагу в даному ракурсі варто звернути на норми, якими суттєво скорочено процесуальні строки розгляду справ господарськими судами.

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року [4;с.270] гарантує кожному при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення щодо нього право на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку. При цьому критерії оцінювання розумності строку розгляду справи спільні для всіх категорій справ (цивільних, господарських, адміністративних чи кримінальних). Це - складність справи, поведінка заявника та поведінка органів державної влади (насамперед суду). Відповідальність держави за затягування провадження у справі, як правило, настає в разі нерегулярного призначення судових засідань, призначення судових засідань з великими інтервалами, затягування при переданні або пересиланні справи з одного суду в інший, невжиття судом заходів для дисциплінування сторін у справі, свідків, експертів, повторного направлення справи на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд.

Справді, строки розгляду справи та їх порушення завжди залишались слабким місцем усієї судової системи України, про що свідчить і аналіз предмету скарг, поданих проти України до Європейського суду з прав людини, переважна кількість з яких стосується надмірної (нерозумної) тривалості досудового слідства, судового розгляду чи виконання рішень національних судів і відсутності правових засобів для розв'язання цієї проблеми на національному рівні.

Водночас вважаємо, що запропонований законодавчий алгоритм розв'язання даної проблематики шляхом ультимативного скорочення строків розгляду справи та відсутністю можливості їх продовження, зовсім не призведе до повноти та всебічності судового розгляду. Навпаки, швидке правосуддя ніяк не гарантує якість і об'єктивність. Тож доцільно визначити строки розгляду справи саме з урахуванням розумності та складності справи, деталізуючи їх для кожної категорії.

Також вважаємо, що, визначивши в новій редакції статті 38 ГПК України [1;с.22-23], що тягар доказування лежить винятково на сторонах, а господарський суд з власної ініціативи позбавлений права в разі недостатності поданих доказів витребувати останні від підприємств і організацій незалежно від їх участі у справі, законодавець тим суттєво вплинув на всебічність і справедливність судового процесу. Адже, розглядаючи справу по суті та розуміючи, що права однієї сторони порушені неправомірними діями іншої, суд тепер не має можливості в разі, зокрема, неналежного юридичного супроводження інтересів сторони її представниками, встановити істину та справедливність у вирішенні даного спору, а повинен як статист, проаналізувати подані докази та вирішити спір суто на їх підставі.

З іншого боку, також заслуговують на увагу посилення на те, що якщо законодавець і встановив такі особливості доказування в судовому процесі, то порушувати їх суд у жодному разі не має права, адже в протилежному випадку, витребовуючи докази з власної ініціативи, дії суду можна трактувати як дії адвоката певної сторони, що може свідчити про його упередженість.

Тож фактично заборонивши суду першої інстанції протягом розгляду спору з власної ініціативи витребувати необхідні докази та вимагаючи неухильного дотримання процесу під час вирішення справи, треба встановити належні гарантії того, що додержання вимог статті 38 ГПК України та вирішення спору по суті винятково на підставі поданих сторонами доказів не матиме наслідком скасування або зміну рішення місцевого господарського суду внаслідок неповного з'ясування обставин, що мають значення для справи.

Невирішеним залишається питання ухвалення усіх судових рішень у нарадчій кімнаті. Зокрема, доцільність прийняття рішення по справі за результатами оцінки доказів, поданих сторонами та іншими учасниками господарсько-

го процесу, а також доказів, які були витребувані господарським судом, у нарадчій кімнаті сумніву не підлягає. Але в даному випадку потрібно або ототожнювати, або розрізняти судові рішення (даний термін введено в статті 82¹ ГПК України) та рішення (стаття 82 ГПК України). При цьому, якщо дана термінологія різна за своїм змістом, то треба передбачити конкретний перелік усіх судових рішень, ухвалення яких повинно відбуватись у нарадчій кімнаті (особливо щодо винесення ухвал, якими спір не вирішується по суті). Для прикладу можна навести статтю 158 Кодексу адміністративного судочинства України [3;с.64], яка передбачає конкретні види судових рішень.

Висновок. Звичайно, у вищевикладених новелах господарського процесу є як позитивні, так і негативні моменти, а тому Господарський процесуальний кодекс України справді потребує доопрацювання та прийняття його в новій редакції. Проте, на нашу думку, не тільки застосування кодексу на практиці віднайде необхідні алгоритми розв'язання проблемних питань. Безумовно, необхідною є активна участь як усього суддівського корпусу, так і науковців, і теоретиків господарського права та процесу у розробленні та прийнятті нового Господарського процесуального кодексу України, який не тільки буде покликаний удосконалити процедуру розгляду господарських спорів, прийняття та перегляду рішень господарських судів і забезпечення виконання цих рішень, але й повинен визначити належну, науково обґрунтовану юрисдикцію господарських судів, розв'язавши тим численні проблеми розмежування різних видів судової юрисдикції, та привнести стабільність і визначеність у судову систему України.

Список літератури

1. Господарський процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями. Станом на 16 серп.2010 р. – К.: Паливода А.В., 2010. – 84с.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів»//Офіційний вісник України.№55/1. Спеціальний випуск. Офіційне видання. – К., 2010. – 198с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України: чинне законодавство. – К.: Паливода, 2008. - 116 с.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод/ Офіційний вісник України від 16.04.1998 - 1998 р., № 13, / № 32 від 23.08.2006 /, стор. 270.

Стаття надійшла до редколегії 1 грудня 2011 року.

Рекомендована до опублікування у "Віснику" членом редколегії О.В. Гетманцевим.

I.V. Vatamaniuk

Problems and Prospects of Economic Procedural Legislation Reformation

Summary

Topical issues on economic procedural legislation reformation which emerged after the adoption of the Law of Ukraine "On Judicial System and Status of Judges" and the introduction of the appropriate changes to the Economic Procedural Code have been described and investigated. Positive and negative trends of the legislative notations in economic process have been analyzed and the ways of improvement of the Economic Procedural Code have been offered.

Key words: economic courts, Economic Procedural Code, procedural terms, obtaining on demand of proofs, court decisions.

И.В. Ватаманюк

Проблемы и перспективы реформирования хозяйственного процессуального законодательства

Аннотация

Описано и рассмотрено актуальные проблемы реформирования хозяйственного процесса, возникшие после принятия Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей» и внесения изменений в Хозяйственный процессуальный кодекс. Проанализированы положительные и отрицательные тенденции законодательных новел в хозяйственном процессе, изложены пути совершенствования Хозяйственного процессуального кодекса.

Ключевые слова: хозяйственный суд, Хозяйственный процессуальный кодекс, процессуальные сроки, истребование доказательств, судебные решения.